

A NAGY HEGYEK MESÉJE

I.

Július volt és a bukovinai havasokra királyi palástot terített a nyár. Mi pedig hosszú, sötét sorokban mentünk, vándoroltunk az oldalak rejtett ösvényein, egethasogató fenyőszálak alatt, ahol a halott erdő áhítatába belesörögtek a pogány fegyverek, felduzzadt, izmos, goromba tölgyek között, amelyeknek gigászi lombsátorán föl-fölvirított a nyári ég, majd az irtó mélységek fölé borult sziklahátakon, mikor elhalt a szó, s a magyar mezők fiait egy idegen végzet borzongása ülte meg. Itt a havasok örökké hűs szellője sóhajtozott a horhosok torkán, ott a bozótok nyári rekkenése, szörnyű, megrekedt, verítékező hőség feküdt a tüdőnk fölé, amott, a felperzselt kövek sívár gerincén tüzelt a hegy, mint a begyújtott kohó — és mentünk szédülve, karikás szemekkel, meggörnyedt háttal, zihálva, félig ébren és félig öntudatlanul, mint egy lázalmas kór: a becsület és a virtus egy táborba hajtott bélpoklosai.

Nehéz nyár volt. Mert mikor az Argestru behemót oldalába vajtéli szállásaink fölött megindult a hó és az oldak zuhogó vizei a Besztercébe dőltek, mikor a hirtelen fellángolt júniusi napsugár egyik napról a másikra télből tavaszt varázsolt és a nyúlsóska kiütközött, gyönyörű bársonya fölött szemlátomást pattogott, feselt a rügy és a szikkadó föld párázatát előntötte a korán virágzó szelzériák nehéz illata, majd arra ébredtünk, hogy a tegnap még mezítelen bozót dús rózsalugassal hajol dohos fedezékeink fölé: a nyárral a parancs is megérkezett. Kerezenszky légióit rohamra hajszolta a polgári cár, s minket, a repülő honvéddandárt, gyalogmenetben vittek a dorna-vatrai hármas határtól Kimpolung sziklás üstökein át a szolkai hegyek felé. Ezen a nehéz, de az emlékezés ködlős távolából visszasírt és visszaálmódott barangoláson történt, hogy dandárunk a szucsavicei öreg kolostor falai alá érkezett.

A várszerűen épített zárda, amelynek omló falait megviselték a nehéz századok s ahol a bőkezű Mária Terézia sok súlyos klenódiuma mai napig is a görögkeleti egyház féltett ereklyéi közé tartozik, ez a stíltalan, de patinás és hatalmas várkapujával romantikus klastrom a szent színódus által büntetésre ítélt görögkeleti papok internátusa volt. Ezt a körülményt az elszállásolásban segédkező Konstantin atya jámboran elhallgatta előttem, mikor kvártélyt csináltam a brigadérosomnak s egyben érdeklődtem a kolostor multja és jelene felől. Ám a német telepítési kis falu polgármestere már kevésbé volt tapintatos, s profán bőbeszédűséggel nemcsak a kolostor takargatott belső életét feszegette föl, de azt is elárulta, hogy Konstantin atyának van egy Olena nevű hajadon lánya, aki olyan szép, mint a pünkösdi hajnalhasadás.

... Nyár volt. Csodálatos nyár, a legszebb, amit valaha láttam.

Es hadnagy voltam és háború volt, amikor a könnyelmű szívek éppen olyan gyorsan lobbannak lángra, mint amilyen könnyen átveri őket egy bolondos golyó, nem is szaporítom tovább a szót: rövid és múlt lelkiismeretfurdálás után brigadérosomat a polgármesterék nyakába varrtam, magam pedig önfeláldozóan bevonultam a klostrom poloskásnak deklarált falai közé.

A havasok több száz kilométerén áthajszolt dandár roncs volt a veszett kutyagolástól. Hír szerint három napi kegyes pihenőt utalt ki részünkre a hadseregparancsnokság, ami meglepően humánus cselekedet volt — elvégre honvédek voltunk —, egyben pedig módfelett érthető, ugyanis: szünetelt a harc. Mindezt csak azért mondom el, mert a három napi pihenőből kerek egy heti laktáborozás lett és így érthető dolog, hogy a zárkózott és gyanakodó pápa fortélyja a hadnagy furmányosságán megtörött. Megtörött pedig olyképen, hogy már másnap délben tisztelegtem nála. Illedelmesen megköszöntem a vendégszeretetét (a gyalázatos a legszélő toronyszobába dugott), értésére adván, hogy századom parancsot kapott az indulásra, s mikor a hírtől felderült öreg úr családtagjait is a szobába hívta, hogy végtelenül sajnálják a rövid szerencsét és vigyázzak az egészségemre és imádkozzam a csensztohovai Szűz Máriához: szóval a válás könnyekig ellágyult végszavára kipattan az ajtó és sugárzó ábrázattal jelenti a legényem, hogy a parancsot lefujták és hogy — maradunk . . .

És harsogó örömmel figyeltem a szőke Olena, a szép, nagyon szép pópálány ihletett képekről és kísértő álmaimból ismerős csodálatos arcát, amely fülig pirult, mint a nap csókjától az érett barack. A legényemre nézett, elmosolyodott, majd rám emelte azt a két nagy, igazán babonás szemét és éreztem, láttam, tudtam, hogy felismerte az egész előre elrendezett komédiát.

II.

Konstantin atya meggyőződött róla, hogy nagyon illedelmes fiú vagyok és csak arra kért, tartsam távol a bajtársaimat, mert a hadrakelt seregben sajnálatosan meghonosodott mulatozás és lárma a klostrom szellemével és istenfélő erkölceivel ellenkezik. Evégből azonnal szolgálati jegyet írtam, hogy beteg vagyok és a vizitációra kivezényelt zászlóalj-orvosfőnökömmnek adtam egy üveg hazai szederpálinkát.

Aztán betegeskedtem tovább. És különösen súlyosra fordult az állapotom mindannyiszor, valahányszor a kertre nyíló kis várkapu hangos ívei alatt csikordult a zár és megjelent a szép pópálány. Olena ilyenkor szőkén, fehéren, álomszerűen, mint az ég megvetett felhőpárnáin az angyalok járnak, körülsetálta a várkert ósvényeit, majd az árnyékba tért, s az orgonák, a mogyorók, a jávorok s a tölgyekre felkúszott iszalag és borostyán fűtökre szőtt drapériája alatt egy omló kőpadra ült. S míg a bozót élő kupoláján vigadozott, táncolt, szikrázott a nyár, ő a századok hűvösében, mint a mesék szomorú királykisasszonya, ült és varrogatott.

En pedig könyököltem a toronyszoba ablakán és néztem őt. És virágozott az orgona és nyüzsgött, dalolt, dudorászott a kövér bozót, a tölgyek koronáján madarak, a futók bolyhos virágai fölött a nagy hegyek

dús nyarának kincses pillangói, méhek az orchideákon, a kankalin és harangvirág összeborult kelyhében nehéz dongású, fényes, nagy darazsak, és ballagtak az égen a szelid felhők dandárokra tagolt fehér vitézei, lent pedig egy komor és sötét hadseregnek egyik bús hadnagya lelke mélyéig szívta a röppenő nyári csodát.

Amelyik ma van, de ki tudja, lesz-e holnap is. A katona sorsa a déli napsugár és az örök éjfélt fölött kötél-táncot jár, ma teleszájjal kacag az örömek elé, s holnap már — lehet — keselyűk feszegetik az összedermedt fogait . . .

És míg elmerülve, szomorú sejtelmekkel, de huszas éveim bohó ábrándjain fellángolt romantikával — minek tagadjam — végzetesen, ostobán, szerelmesen néztem Olenát: elhatároztam, hogy feleségül veszem.

Terveim nem voltak. Nyár volt, háború volt, katona voltam, a kostony szép volt, romantikus volt, Olena arcán hordozta a hozomány kincseit, nászruhában ünnepelt az erdő, áldást intett az ég és orgonáltak a dalos hegyek. Szóval elhatároztam, hogy feleségül veszem.

És a negyedik nap délutánján magam is lekopogtam nehéz bakancsokkal a lármás folyosókon, áthaladtam a kis várkapu boltívei alatt és . . .

. . . és már estéli nótára hangoltak a feketerigók, amikor még mindig ott ültünk az omló kőpadon.

Keveset beszéltünk. De amit beszéltünk, annak a fele is elég volt ahhoz, hogy végképpen elveszítsem az eszemet.

Olena csendesen, nyugodtan, szerényen és megközelíthetetlenül elmesélte Buganoff Dimitri szomorú történetét, aki az orosz megszállás alatt — mint az orosz hadseregnek egyik kvártélycsináló hadnagya — megkérte a kezét és ő a kezét oda is ígérte.

— Buganoff Dimitri — mondta a lány — nagyon derék ember, jól nevelt, szerény és illedelmes, mint te vagy, hadnagy úr, és nem kívánhatod, hogy Buganoff Dimitrinek megphasadjon a szíve . . .

És mikor ránk vetette az árnyékát a hegy, mikor a kert százados bozótjában elült a nyári tánc és a fészkek felett halkan pepetyeltek, suttogtak a páros madarak, s mikor az álmos suttogás a szívembe hasított, hogy mindenkinek van, még Buganoff Dimitrinek is van, csak nekem nincs párom: bánatosan hajoltam Olena keze fölé, aztán áhítatosan rácsókoltam a keserűségemet.

. . . A fehér asztal mellett pedig, a menázsiban, ahol már vacsora mellett ült a tisztikar s az ingerült brigadéros éppen a polgármesterék poloskáiról tartott stratégiai értekezést, nem tudták mire vélni hirtelen meggyógyulásomat, amely három napi szakadatlan korhelykedésben nyilvánkozott.

III.

Szucsavicán való tartózkodásunk hetedik hajnalán, amikor még ködös volt a nagy hegyek üstöke, s a völgyek fölött is elnyúlt, nehéz párázat feküdt, a pirkadás hűvös, nagy csendességébe belesivalkodott a kürt. — Tátara-tiii! . . . Tátara-tiii! . . .

Riadó . . .

Borgőzös fejjelekászolódtam a szénapadlásról, ahová a csalódás szo-

morú estéjén tolsztojánus elkeseredéssel átkvártélyoztam magam, majd kitámolyogtam a riadóhelynek parancsba adott klastrom falai alá. Káprázó szememmel belebáméskodtam a derengő égbe, amelyből csak a pitymalló horizont vörösre sugárzott fellegetaréja bontakozott ki élesen és egy ablak a klastrom oldalán, ahol a riadtan kigyult lámpavilágban egy imbolygó alak kirajzolt árnyéka játszott a függönyön.

— Tátara-tiii! . . . Tátara-tiii! . . .

A kürt sivalkodása felrázta az erdőt, a riadó végigharsogott a völgyeken, s kelet felől messze fegyverkattogás zenebonáját sóhajtották a megbolygatott hegyek.

Loholt, csörömpölt, gázolt a klastrom felé a katonasággal telezsúfolt falu. Pattogó, komisz vezényszavak kurjogtak végig a házak során, csörtettek a szakaszok, aki eltévedt, kereste a századát, aki helyére ért, próbára megrángatta a fegyverét, majd előkerültek a parancsnokok, s a fegyelmezett tömeg elült lármája után mindenki a hegyek öldöklő zajára figyelt.

Kerenszky légiói áttörték a vonalat . . .

A kolostor oldalán pedig kinyílt az ablak és kótyagos szemeim előtt a szép pópálány könnyes, búcsúzó arcával játszott a félhomályban szabadjára lódukt fantáziám. És míg tisztársaim a brigadéros parancsait sápadtan lesték, én álltam és néztem, mint akit a közelgő istentiszteletből semmi sem érdekel, csak egy lány, akit utoljára látok, egy kert, ahol legdúsabb nyaram virágzását hullattam el és az a beteges, sóvárgó sejtetem, hogy itt kaparnak el valahol a hegyek oldalán, egy összerótt fakereszt alá, ahonnan éjszakánként a klastromba járok majd, mint az éjféle óraütés sápadt, penészes kísértete. És álltam és néztem, mint a vándor, aki a boldog mezők horizontjáról, a hegy tetejéről, amelyen túl egy új, rideg és ismeretlen világ következik, szemével végigcsókolja a búcsúzó halmokat, álltam és néztem és torkomra facsarodott, vad keserűségemben összefolytak a gondolataim.

. . . Az ágyúk telepofájú kórusa elbödült, megrengett a föld, idegeimen végigfájt a rémület. A fegyverropogás mind közelebb és közelebb húzódtott a völgy felé, az úton visszafelé rohanó tűzerek veszett vágóját verték a falak, s a nekiszaladt orosz ármádia élén Buganoff Dimitrit láttam kibontakozni a völgyek párázatából . . . Láttam, amint a hegyoldalon szétnyúlt, hatalmas iramodással gázol lefelé, láttam, amint csupaszs kardjával veri szét a katonáinkat, láttam Buganoff Dimitrit, a hőst, a mámorosan megtért vőlegényt, aki a szétszórt ellenség után kacagva, diadalmasan, gögösen taszítja be a kolostor kapuját, aztán ölébe kapja Olenát és csókolja, csókolja, veszettül, bolond, viháncoló, vad röhögéssel, ahogyan csak egy buta nagy orosz csókol és ölel . . .

— Meeneet . . . meeneet . . . — zúgott végig a zászlóaljokon.

Belenéztem a kulacsomba, betöltöttem a pisztolyom, megráztam az öklömet, aztán indultam a sor után.

Az ablakban kendő lobogott — láttam — gonoszul, csúfondárosan, nem nekem, mint inkább az oroszok elé, majd bekanyarodtunk egy völgyhajlásba, a kolostort elnyelte az erdő, aztán kezdődött a tánc.

A havasok reggelét vörösre mázolta a nap részeg pofája és a vér. És késő este volt már, amikor a fegyverek bomlott tivornyája elpihent.

A megsöpört hegytetőn fellobogtak a fáradt honvédek őrtüzei, s a kelet ásító, nagy éjszakájában Buganoff Dimitri futását hallottam dobozni a diadalmas szívem fölött.

Győztem . . .

IV.

Pár heti konok és véres állóharc után, amelynek emlékét még ma is őrzi a szucsavicai oldal honvédtemetője, parancsot kaptunk a beásásra. A megfogyatkozott dandár nekiesett a csákány nyelének, repedtek a sziklák, dőltek a fák, a megfeszített munkától sápadtak az emberek és fölötünk alattomosan fakult az ég. Fakult az ég, az erdő rozsdát fogott, a hegyek üstökére ráfeküdtek a gonosz szelek és egy szeptembervégi hajnalon nagy, kövér pihékben megindult a hófelhők hintázó zápora. Aztán lehullott a hó.

A tölgyek még el sem hervadt lombátorán felduzzadt hóesés olyan volt, mint a karácsonyi éjszakák gyermekálmaiban látott fehér mesék, hó, hó, hó mindenütt, a kristályosan lehullott csillagok káprázata és csend és messziről felágaskodó, hatalmas jégkupolák, ahol az ormok süket, borzasztó nyugalmaiban a túlvilág és az Isten békéje lakik.

Lehullott a hó és nyakunkba szakadt a nagy nyomorúság. A hófúvások réme, az eltorlaszolt mesgyék, amelyeken elcsigázott, nyomorult kis hegyilovak ziháltak, vonszolták magukat a mázsás kondérok alatt és nem egyszer ott fagytak meg a nyílt hegytetőn, amikor habosra verítékezett testüket megcsapta a jeges vihar; az éhség, amely napokig falat nélkül hagyott, ha nem szűnt a szél; a sorvasztó, kétségbeejtő pesvedés, amely a dohos oduk vakondsorsára kárhoztatott és az a siralmas, sötét szótlanlanság, amely a kerekre tágult szemek lázas karikáiból előtűzelt. És innen is, túlán is rásímogatott ez a szörnyű karácsonyi fehérség a lelkek fölé, a közös nyomorúságban nem volt ellenség, nem volt muszka, és nem volt magyar, csak a szenvedésben, az éhségben, a havasok bőrtönében egymásra talált jó emberek.

Nem bántottuk egymást.

És ha leszállott az éjtszaka, a világtalan, derengő este, amikor a hó csalóka sugárzása mellett égbe sudaraztak a fák és óriások lettek az emberek, amikor minden hósubába öltözött bokor rémeket rajzolt az őrszem elé és hasadoztak a fák és a völgyekből felordítottak a farkasok, amikor leszállott az este, mindenki, aki tehetett, a föld alá épített dohos otthonába ment és rakta a rőzsét, rakta a rőzsét, aztán nézte a tüzet.

És a parázs figurás játékan kirajzolódtak a vágyak és az emlékezés. Egyiknek a tiszaparti legelők mezőtengere, másiknak egy akácós falu az Ipoly lankásain, harmadiknak az erdélyi völgyek öreg templomtornyai és nekem: a nyár . . . A szucsavicai kolostor kertje, a jávorok, az orgona, a zümmögő bozót, a toronyszoba, amelynek ablakából néztem őt, az omló kőpad, ahol megcsókoltam a kezét, az Isten jókedvében szőtt virágos, élő függönyök, amelyek alatt beszéltem vele: felvirágozott a szívemben minden, amit egy hadnagynak adhat, s amit egy hadnagytól elvehet a nyár.

És ha benéztem a sóvárgó lelkem ablakán, amely mögött egy meg-hitt családi fészek szép szőke asszonyát láttam a böleső fölött, egy kakuk-órát a falon, amely méri, kalatyolja a drága időt, egy zongorát, ame-lyen a cimbalomszavú Tchaikofszky „Chanson Triste“-jét muzsikálom neki, mint a várkerti visszaemlékezés melódiákba elcsitult könnyeit, ilyenkor úgy éreztem, hogy Buganoff Dimitri története a szép Olena pajkos me-séje volt, hogy mélységesen és őszintén ostoba vagyok.

Mert hittem neki. Mert gyenge voltam és gyáva voltam, hogy az illendőségből mímelt vonakodásra úgy feleljek, ahogyan egy férfinak ilyenkor felelni kell: átfogni derekát és kacagva, erősen belecsókolni az ajkai közé . . .

Majd megrázott és az idegeimet a végsőkig feszítette az a gondolat, hogy a kolostor szomszéd hegyoldalán hónapokat herdáltam el tétlenül, akkor, amikor estéről estére kísért, emészt és pusztít egy szerelem, amelyért csak a kezemet kell kinyújtani. Hiszen itt van, mellettem van, és vár, érzem, hogy vár, talán már keresett is, de nem talál, talán már elfonnyadt, mert halottnak vél, talán ő sír a szélben, talán az ő lelke suttog a hasábok fölött, mert szeret . . . szeret . . .

. . . De jött a reggel. Mikor bedidergett az ablakon a józan virradás, a kihült, fagyos hegyek s a nagy dermedés, amely a szucsavica kolostor kertjére is ráfeküdt, és sívár a bozót, koldus az orgona, a tölgy csupasz karokkal nyalából az égbe, az utakon a hó feldagadt, a hópad pereméről jégcsapok lógatják a beteg lábukat és kietlenül, pusztán, hidegen néznek össze a falak és talán a szép pópálány kezére hullatott csókom lehelete is zuzmarás csillárookban pihent az avar közé. És éreztem, hogy Buganoff Dimitri van, igenis van, él, szeret, sóvárog és ott lapul a túlsó oldalon, les, gyűlöl, alkalomra vár és a fedezékéből égre karikázó füstszalagokban üzenetet küld a pópálánynak, aki — ha! — a kolostor zümmögő harangszavával felel . . .

S ilyenkor céltalan, beteg, lézengő kódorgással nekivágtam a hónap, mentem, mentem, hogy éppen csak járjak, hogy tegyek valamit, hogy éljek, hogy lássak, hogy húzzam, üssem az időt, amely soha lomhábban nem cammogott. Aztán hazavergődtem, bebujtam a föld alá, étvágy nélkül, gépiesen befaltam, ha volt mit, hencseregtem a vackomon, ha nem volt mit, aztán megint jött az este, elnyúlt a sötét, a rőzse tüzet fogott és felvirágozott a nyár.

V.

Ilyen csendes, álmodozó este volt akkor is, amikor az őrmesterem, Borbolya Gáspár népfelkelő, nagyhirtelen belökte az ajtót. Bajuszáról leszopta a jeget, összezsapta a sarkait, beszédbe fogott:

— Hadnagy úrnak alázatval jelentem, hoztam egy muszkát.

Felkönyököltem.

— Muszkát?

— Igenis. Valahol átkeszmergett a dróton, oszt mikor meglátott, megadta magát.

— Fegyveresen jött?

— Igenis, nem jött fegyveresen.

Nyujtóztam, befordultam a fal felé. Útáltam a szökevényeket.

— Verje nyakon és zavarja vissza! — mondtam.

Borbolya köszörülte a torkát. Akart is menni, meg nem is. Ráripakodtam.

— Mi az? Mit ácsorog?

— Hadnagy úrnak alázatval jelentem, aszongya, hogy ő nem megy vissza.

— Ki beszélt veled?

— Ranzinger tizedes.

— Tótul?

— Igenis, németül.

— Hn.

Hallgattunk. Kisvártatva Borbolya felvélekedett:

— Meg osztán, alázatval, tisztnek mondja magát a jámbor . . .

Felültem.

— Tiiiszt? . . . Milyen rangban van?

— Nem tudom, alázatval, mer le van tépve a sarzsija, akit a válu-
lukon hordanak.

— Le van tépve?

— Igenis, alázatval. Aszongya, hogy kitört náluk a vörös revelúció, oszt a tiszt uraknak hegyibe ment a mancsaft.

Végigszaladt a hátamon a hideg.

— Hol van az a muszka?

— Itt őrzi az ajtó előtt a Ranzinger tizedes.

— Hozza be!

A muszka belépett. Szép szál, értelmes arcú, beszédes szemű, szöke legény volt, akinek önérzetes megjelenését nem igen rontotta le a rongyokra tépett ruha. Illedelmesen meghajolt, várt. Én kezet adtam neki, megkínáltam helyvel, majd szóltam az őrmesternek, hogy elmehet.

— Igenis!

— A legényemnek pedig mondja meg, hogy hozzon teát.

— Igenis!

Borbolya kiment.

Mikor magunkra maradtunk, az orosz tiszt a szemembe nézett, majd hirtelen a kezeibe temette az arcát és sírt . . . Őszintén, szegyenkezés nélkül, nagy, görcsös, vonagló nekifeledkezéssel, mint mikor a feltornyosult boru duzzadt gomolyagába belecsattan az ég és rázendül a zápor. És sírt, sírt, mint a Volga tépázott füzesei, mint a kaukázusi erdők, mint a szép orosz pusztákban a muzsikáló nádasok, mint a lángbaborult udvarházak felett a sikoltó jegenyék, futó férfiak, jajveszékélő asszonyok, csecsemők az anyjuk kiaszott mellén . . . sírt, sírt, benne sírt a szent Oroszországból a szent, s a világ legnagyobb armádiájából az ellenség előtt való nyomorult megalázkodás.

Leültem, rőzsét törtem a lángra, hagytam, hogy sírja ki magát. Ahol férfi sír, ott halottak kísértének. És ha igaz, hogy az ég harmatozását asszonyaink elsírt könnyéből angyalok hintik a virágok kelyhére, akkor a férfiak könnyei az Isten kezéből hullanak a ciprusok és borostyán fölé. Hagytam, hogy sírja ki magát . . .

Aztán a legényem behozta a forró teát, körülnézett, mint aki nem ért, vagy nagyon ért valamit, az ibrikeket csendesen az asztalra rakta, a sarokból kiemelte a rumosüveget, megfordult és lábujjhegyen kicsoszogott.

Az orosz felemelte a fejét. Színültig töltöttem az edényeket rummal, kitettem a cigarettáimat és ittunk és füstöltünk szótlanul.

Minek beszéltünk volna? Ő tudta hova jött, én tudtam, miért jött. Egyik a hadifoglyok keserű sorsán emésztette magát, a másik sajnálta őt, s ahhoz, hogy megértsük egymást, igazán felesleges volt minden szóbeszéd. A sors rongyos bábuja voltunk a millió és millió rongyos bábu között, akiket a história bábszínházában a törvény és a parancs huzala rángat, pojácák voltunk, összecsukszott rongyfigurák, gyengék, szomorúak és tehetetlenek. Annyit mondtam csak neki, hogy reggelig nyugodtan nálam marad, amit az orosz szépen megköszönt.

Aztán fogyott az ital, a füst dagadt, a tűz melege jóságosan átölelt, később egy-egy eltévedt szó behullott a csendbe, nevek, dátumok, ütközetek, Uzsok, Lutoviszka, Dvernik, a Szan, a Visztula, a karpilovkai fenyőrengeteg betyár harcai, az olikai versenyfutamodás, a mestikanesti alagút felrobbantása, a dorna-vatrai bajor hegy egy szálig lekaszált derék germánjai, s addig hullottak a csendesen elejtett szavak, míg azon kaptuk magunkat, hogy beszélgetünk. Az egyik itt állott, a másik ott feküdt, de volt olyan hely, ahol mind a ketten és egyidőben jártunk, s mikor kiderült, hogy a szucsavica hegyoldal nyári harcában körülbelül még század szerint is egymásra küldözgettük a golyóbisokát: hirtelen eszembe jutott Baganoff Dimitri...

Elmosolyodtam.

— Szucsavica... Szucsavica... — suttogtam magam elé.

Az orosz felfigyelt.

Milyen buta véletlen volna — suhant át gondolataimon —, ha ez a muszka ismerné a riválisomat.

— Kamerád! — szoltam.

— Parancsolsz?...

— Mondd, nem ismered véletlenül Baganoff Dimitri hadnagyot?

A muszka megrezzent, kihúzta a derekát.

— Ismerem...

Belém hasított a nem várt felelet.

— Hallatlan! — csaptam bosszusan a térdemre.

Lehajtottam egy-két korty rumot, fát dobtam a tűzre, töprengtem, fujtam a füstöt.

— Kamerád! Mondd, milyen ember ez a Baganoff Dimitri?

— Nno! — hümmögött a másik. — Hát amilyen egy orosz hadnagy lehet.

Beleköhögött a tenyerébe, folytatta:

— Honnan ismered?...

— Éppen az a különös — sóhajtottam —, hogy még csak nem is ismerem.

Csend lett. A muszka fészkelődött, én ültem s néztem a tüzet.

Tehát Baganoff Dimitri van, Baganoff Dimitri él... A pópálány igazat mondott, vége a mesének... És a parázs játékán újból szebb és

megejtőbb és mélyebb szinharmonióakkal sugárzott fel a nyár, mint a haladókörül a búcsúzó élet örök útravalóul beszívott gyönyörűségei. Láttam minden vonalat, színt, mozdulást külön-külön, hallottam a bozót gazdag muzsikáját, a lepkék halk röppenésétől Olena fátyolos, fuvolázó hangjáig minden dúdolást, zümmögést, füttyöt és az orgonázó hegyeket... És a szucsavicai völgykatlan meredek oldalain nagy szál oroszokat láttam, amint gigászi ásónyomásokkal földelik a sírt: a kolostort, a kertet, a színt, a dalt, a nyarat, a reményeimet, mert Buganoff Dimitri van, Buganoff Dimitri él...

Fanyarul belekacagtam a tűzbe.

— Kamerád! Tudod, hogy a szucsavicai ütközetben halálra kerestem azt a hadnagyot? És még a hullák zsebeit is kiforgattam, hogy megtaláljam a nevét!?...

— Bu-ga-noff Di-mit-rit? — kérdezte a másik.

A hangja olyan különös, belső viharzással rengett ki a torkán, s a szavaiban olyan vérszagú megmagyarázhatatlan valami volt, hogy összerázkódtam és hirtelen felkaptam a fejemet.

És amint egymásra néztünk, amint bámultuk egymás nagy, rémült szemkarikáit, a szederjes szájat, a táncoló halántékcsontokat, a vértelen arcot: a léleknek ebben a gonosz, fakó tükrében a vesék legaljáig minden titok kiütközött.

... Az orosz legény, amelyen hosszú volt, úgy felemelkedett. Arcából leszaladt a vér, száját kiverte a tajték, szemében felcsillant az a fanatikus, vad villanás, amit csak a szolgák és a szlávok szemében láthatunk, ha kitör belőlük a lefojtott gyűlölet, aztán keresztülzuhant az asztalon, két vasöklével átkapta a torkomat és arcomon éreztem a forrón kizuhogó szavait:

— Megöllek, ha bántottad őt!!...

Belevágtam a mellébe, kiszakítottam magam az öklei közül, nekiestem a falnak.

— Dimitri! — ordítottam. — Dimitri!!...

Dimitri végigzuhant az ágyon, hörgött, vonaglott, nyögött.

VI.

Hamvadtt a tűz, a sarkokon kiütközött az árnyék s a téli éjtszaka csengő, nagy hallgatását telesírta a kimerült lélek és a fáradt idegek zsibbadó tücsökmuzsikája. Olyan csend volt, olyan mélységes, döbbenetes nyugalom, hogy a fákon megcsusszant hó szítáló pergése bezizent az ablakon és szinte lépés szerint lehetett hallani a bogarak járását a gerendák között. Ilyen csend már nem is jó, már nem is egészséges. Ezt a csendet csak a betegszobák, a börtönök és a kripták ismerik és azért ordítanak éjtszakánkat a farkasok, mert kergeti őket.

Dimitrit elnyomta az álom. Úgy feküdt az ágyon szétnyúlva, ernyedten, kimerült, beteges odaadással, mint aki próbálja, hogy a koporsóban milyen a fekvés. A szeme mély, szederjes karikákba esett, a szája kinyílt és csak a néha-néha görcsökbe rándult melléről láttam, hogy él. Hogy él és szenved. És talán, hogy álmodik.

És ültem és bámultam magam elé. Nem volt gondolatom, nem volt

érzésem, a lelkemet megfeküdte a köd, a ködben elmosódott vonalak suhantak el, tornyok, falak, boltívek, hangos, vaspántos kapuk, hegy, amelyen tűz lobog, völgy, ahonnan felsír a harang, égre karikázó füstoszlopok, egy árny, aki felágaskodik a hegytetőn, feje az eget veri, lábát gyökérrel fogja a föld és kitárt karokkal ordít a falak felé... A vaspántos kapu felhasad, a boltívek zuhogásából kitámolyog egy nő és sír és sikolt és tépi a haját... Majd mind sűrűbb és sűrűbb lett a köd, befolyta a képek vonalát, elnyelte a hangot, fülemben kinyíltak a vak és süket nihil örök csengetyűi, aztán úgy éreztem, hogy zuhanok...

... Megrázott a hideg.

Az ablakon bederengett a holdvilág, a tűzhely kihült, s a hideg dohányfüst elnyúlt, fojtó áporodása köhögésbe rázott. Fáztam. Az asztal és a föld tele volt szivacsosra rágott cigarettavéggel, összecsapzott hajam a homlokomba lógott, testemhez hozzátapadt az átveritkezett ruha.

Hirtelen felkaptam a rumosüveget, ittam. Éreztem, amint végigballag rajtam a jó meleg. Majd gyertyát gyújtottam és megnéztem az oroszt.

Dimitri aludt. Sápadt volt, beteg volt, siralmas volt.

Megráztam.

— Dimitri...

Felnyitotta a szemeit, fásultan rám nézett.

— Dimitri kelj fel...

Dimitri felkelt.

— Öltözz fel, Dimitri...

Dimitri engedelmesen, gyorsan, mint egy megszeppent iskolásgyermek, magára öltötte a köpenyét. Várt.

Én is a bekecsembe bujtam, vállamra kanyarintottam a karabélyt, kinyitottam az ajtót és intettem, hogy gyerünk. Aztán beletapostunk a hóba és nekivágtunk a havas éjtszakának...

... És éjfélkor megdörrent a kolostor vaspántos ajtaja. A boltívek alatt elnyújtott zengéssel lármázott a dörömbölés. A toronyszoba felett megriadt bagoly vágódott ki a padlás ablakából, a dűsan behavazott kert egyik fájára ült és keservesen panaszkodott.

— Kuvik... kuvik...

Alatta, a holdfényben csillogott a hó, mint a halott pillangók és eltemetett dalok fehér lelkei, akik éjtszakánkint hazajárnak, hogy megbámulják a beteglábú jégesapot, aki hivatlanul az öreg kőpadra ült.

Aztán az egyik ablak függönyére ijedten rálobbant a fény. Valaki kihajolt rajta és borízú hangon leharsogott:

— Ki az? Mit akartok?

— Ne kérdezd, nyisd ki a kaput!

— Haldoklik valaki?

— Igen...

— Ráér reggelig?

— Nem...

Telt az idő, másztak a percek. A bagoly elhallgatott és visszafojtott lélegzettel várt az éjtszaka. A függönyön ijedt emberek árnyékai jártak, egy asszony, aki kételkedik, egy férfi, aki valamit nagyon magyaráz és egy karcsu harmadik, aki összekulcsolt kezekkel hevesen beszél.

Aztán újból megzörrent az ablak, kinyílt és kihajolt rajta... a harmadik. Szőke hajára a lámpavilág fénykoszorút vetett és mikor megszólalt, orgonaillat szállt a kert felől.

— Ki az?...

— Buganoff Dimitri — feleltek alulról.

Aztán csak annyit hallottam, hogy valaki felsikolt, hogy valaki lelkendezve rohan a folyosón, hogy felhasad a vaspántos kapu, aztán valaki sír, valaki kiáltoz utánam, hogy álljak meg, hogy áldjon meg a csensztohovai Szűz Mária, hogy forduljak vissza, hogy térjek be hozzájuk... de én csak mentem, mentem fel a nagy, karácsonyi hegyek közé, rakni a rőzsét, nézni a tüzet...

Szilárd János.

HAJNAL AZ ERDŐN

*Dereng az ég, fáradt homály bolyong
A fák között s az alvó bokrokon.
Utolsót sír az erdei kakas,
A hangja elhal messzi partokon.*

*A csendes völgyben régi erdőirtás,
Fölötte vén sas száll el nesztelen,
De fönn, a hegygerincnek büszke ormán
Már vadgalambpár bűg szerelmesen.*

*Az erdő mélyén (megborzongva érzed)
Hajnal követje, kósza szellő ébred
S kezétől illatot lehell a rétet;*

*Hangok, színek születnek, pára hull
(Isten, de szép!) s a könnyes lomb alul
Egy őz kinyújtja bámuló fejét.*

Missik Endre.